

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการใช้เหตุผลในการเลือกใช้เชื้อเพลิง ของผู้ประกอบการเพาะเห็ดของอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการกระทำด้วยเหตุผล
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์พฤติกรรม
- 2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวกับการกระทำด้วยเหตุผล (Theory of Reasoned Action)

Fishbein and Ajzen (1972) เห็นว่า เหตุผลในการกระทำสิ่งใด ๆ นั้นมาจากทัศนคติหรือวิสัยทัศน์ต่อสิ่งนั้นๆ ทำให้เกิดการตัดสินใจในการแสดงพฤติกรรมนั้นออกมา หรือมาจากประสบการณ์ที่เกิดจากการรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมรอบ ๆ คนเอง ไปมีผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมา และเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการกระทำมาแล้วได้ด้วยตนเอง พฤติกรรมที่มั่นคงถาวร ไม่มีการเปลี่ยนแปลงนั้น มาจากความตั้งใจมุ่งมั่นที่มีเหตุปัจจัยมาจากทัศนคติที่ดี ที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลอีกสาเหตุหนึ่งก็มาจากบรรทัดฐานส่วนบุคคล ความคาดหวังทางสังคมและค่านิยม

ดังเช่นที่ผู้ประกอบการเพาะเห็ด ที่มีพฤติกรรมการใช้เชื้อเพลิงแต่ละชนิดนั้นจะต้องมีเหตุผลต่างๆ ที่นำมาซึ่งก่อให้เกิดการใช้เชื้อเพลิง คือมาจากปัจจัยส่วนบุคคล ที่มีอิทธิพลต่อความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หรือวิกฤติการณ์ของสถานการณ์ต่างๆ ก่อให้เกิดทัศนคติที่มีผลต่อความตั้งใจทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่ไม่เปลี่ยนแปลงในชนิดของเชื้อเพลิงทำให้เกิดพฤติกรรมการใช้เชื้อเพลิง ในอีกทางหนึ่งเห็นว่า ความคาดหวังจากชุมชนในการใช้เชื้อเพลิงจะมีผลต่อบรรทัดฐานส่วนบุคคล ซึ่งจะ ไปมีอิทธิพลต่อความตั้งใจมุ่งมั่น และในที่สุดจะ ไปมีผลต่อพฤติกรรมการใช้เชื้อเพลิงที่แสดงออกอย่างถาวร เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความรู้ในปัญหาสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดทัศนคติและมีผลต่อความตั้งใจมุ่งมั่นต่อพฤติกรรมการใช้เชื้อเพลิง ส่วนความคาดหวัง บรรทัดฐานส่วนบุคคล ความตั้งใจทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่ไม่เปลี่ยนแปลงในชนิดของเชื้อเพลิงแต่ละชนิด ทำให้เกิดพฤติกรรมการใช้เชื้อเพลิง ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ของทฤษฎีดังกล่าวไว้ข้างต้น

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรม (PRECECDE framework)

Green and Kreuter (1991) ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมของบุคคล มีสาเหตุมาจากสหปัจจัย (Multiple Factors) มีการวิเคราะห์ถึงปัจจัยสำคัญ ๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมนั้น ๆ ขบวนการวิเคราะห์ทางการศึกษา เป็นขั้นตอนการวิเคราะห์ ปัจจัยภายในตัวบุคคล และปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ได้แก่ ปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริม

ปัจจัยนำ เป็นปัจจัยที่เป็นพื้นฐาน และก่อให้เกิดแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรมของบุคคล หรือในอีกด้านหนึ่ง ปัจจัยนี้จะเป็นความพอใจ (Preference) ของบุคคล ซึ่งได้มาจากประสบการณ์การเรียนรู้ (Education Experience) ซึ่งความพอใจนี้อาจมีผลทั้งในทางสนับสนุนหรือยับยั้งการแสดงพฤติกรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบ ของปัจจัยนำ ได้แก่ ความรู้ ทักษะคิด ความเชื่อ ค่านิยม การรับรู้ รวมไปถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-Economic Status) และอายุ เพศ ระดับการศึกษา ขนาดของครอบครัว

ปัจจัยเอื้อ (Enabling Factors) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในแล้ว เป็นแหล่งทรัพยากรที่จำเป็นในการแสดงพฤติกรรม ของบุคคล รวมทั้งลักษณะที่จะช่วยให้บุคคลสามารถแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ได้ด้วย และความสามารถที่จะใช้แหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับ สิ่งของ ราคา ระยะเวลา นอกจากนั้นสิ่งที่สำคัญ ก็คือ การหาได้ง่าย (Available) ความสามารถเข้าถึงได้ (Accessibility) เป็นสิ่งที่จำเป็นในการแสดงพฤติกรรมหรือช่วยให้การแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ เป็นไปได้ง่าย

ปัจจัยเสริม (Reinforcing Factors) เป็นสิ่งที่บุคคลได้รับการแนะนำหรือคาดว่าจะได้รับจากบุคคลอื่น อันเป็นผลมาจากการกระทำของตนที่ได้กระทำลงไป แต่ สิ่งที่บุคคลได้รับอาจเป็นรางวัลที่เป็นสิ่งของ คำชมเชย การยอมรับ การลงโทษ การไม่ยอมรับการกระทำนั้น ๆ หรืออาจเป็นกฎระเบียบที่บังคับควบคุมให้บุคคลนั้น ๆ ปฏิบัติตามก็ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ที่ได้รับจากบุคคลอื่น จะมีอิทธิพลต่อตนเอง เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น และอิทธิพลของบุคคลต่าง ๆ นี้ จะช่วยเสริมหรือก่อให้เกิดพฤติกรรมของคนออกมา โดยอาจจะช่วยสนับสนุนหรือยับยั้งการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ได้

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้นำผลการรวบรวมผลงานวิจัยของนักวิชาการต่างๆ ดังมีผลงานวิจัยดังต่อไปนี้

ชอบ ชอบชื่นชม (2535) ได้ทำการวิจัยความรู้และความตระหนักของอาสาพัฒนาชุมชนมีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท จังหวัดจันทบุรี พบว่า อาสาพัฒนาชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท (ด้านป่าไม้ ดิน และน้ำ) ในระดับสูง เมื่อมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย ลักษณะส่วนบุคคลและพฤติกรรมการรับข่าวสารกับความรู้ พบว่า ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน และการได้รับข่าวสาร เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความตระหนักพบว่า อาสาพัฒนาชุมชนมีความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับสูง เมื่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยลักษณะบุคคล และพฤติกรรมการรับข่าวสาร ของอาสาพัฒนาชุมชนกับความตระหนักพบว่า อายุ รายได้ และระดับการศึกษา เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับความตระหนัก พบว่า มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วิบูลย์ สุรินทร์ธรรม (2538) ได้ทำการศึกษาความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนมีความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับสูงทั้ง 5 ด้าน คือ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้และเสียงในระดับสูง และมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในด้านดินอยู่ในระดับสูง ส่วนด้านที่เกี่ยวกับน้ำ อากาศ ป่าไม้และเสียงอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้ยังพบว่า พฤติกรรมที่นักเรียนระบุว่าได้ปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ การป้องกันและแก้ไขมลพิษทางสิ่งแวดล้อมด้วยกิจกรรมต่างๆ ด้วย

วันพร ผลาวัดย์ (2528) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความรู้และความตระหนักในเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ในหมู่ครุมัธยม พบว่า ส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับปานกลาง ครูผู้ชายมีความรู้เรื่องผลกระทบมากกว่าครูผู้หญิง และความรู้เรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อม แตกต่างกันตามภูมิภาคหลังการศึกษา ส่วนใหญ่มีความตระหนักต่อปัญหาดังกล่าวค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ครูผู้ชาย

ชุติมา อุ่ นอก เมื่อ (2527) วิจัยเรื่อง ผู้ที่อยู่อาศัยในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางชั้น มีความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมสูงกว่าผู้ที่อาศัยอยู่นอกนิคมฯ พบว่า ผู้ที่อยู่อาศัยภายในเขตนิคม

อุตสาหกรรมบางชั้น ส่วนใหญ่จะมีทัศนคติที่ดีต่อนิคมอุตสาหกรรม แต่ก็เห็นว่าโรงงานในบริเวณดังกล่าว ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย เสียงรบกวน และปัญหาเศษสิ่งเหลือใช้จากโรงงาน

ปรีชา อุปโยธิน และชาญคณิต ก.สุริยะมณี (2526 อ้างใน อุคมลักษณ์ ศรีทัศนีย์ และคณะ, 2543) ได้ศึกษาจากทั้งกลุ่มนักการเมือง ข้าราชการระดับสูง พบว่า ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับปัญหามลภาวะด้านต่างๆ เป็นหลัก เช่น อากาศเสีย เสียงรบกวน เป็นต้น และให้เหตุผลว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการขาดแผนพัฒนาที่รัดกุม รองลงมาคือ สาเหตุมาจากการขาดจิตสำนึกของประชาชนในความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ความตระหนักต่อความเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ควรแก้ไขอันดับแรกคือ ปัญหาการทำลายป่าไม้ และการใช้ที่ดินผิดประเภท ตามลำดับ ซึ่งส่วนใหญ่ตระหนักว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมอาจมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลต่อความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม และอาจนำไปสู่การปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น

ชูศักดิ์ วิทยากัก เมื่อ (2531) ได้ศึกษาการรับรู้และความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ พบว่า ผู้อาศัยในเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่มีความตระหนักต่อปัญหามลภาวะทางน้ำและอากาศ โดยได้มีความวิตกกังวลอยู่ในใจต่อปัญหาดังกล่าว ตลอดจนได้ไปพูดคุยกับคนอื่นๆ ที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ญาติพี่น้อง รวมทั้งเคยแสดงความคิดเห็นหรือร้องเรียนต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการแก้ไขปัญหา และพบว่า ร้อยละ 70 ขึ้นไป มีความตระหนักต่อปัญหามลภาวะทางอากาศ

อังศราภูมิ บัณฑิตยา (2540) ได้ศึกษาความตระหนักของเกษตรกรเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีการเกษตร ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีการเกษตร

อุคมลักษณ์ ศรีทัศนีย์ และคณะ (2543) ที่ได้ศึกษาด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และมลภาวะ ที่เกิดจากการพัฒนาด้านเทคโนโลยีด้านเกษตร อุตสาหกรรม จากการขยายความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคที่มีอัตราการป่วยเพิ่มมากขึ้น เช่น โรคมะเร็งปอด โรคมะเร็งผิวหนัง และโรคภูมิแพ้ต่าง ๆ